

schappij); ook de directeuren van drie grote Indische ondernemingen en de president-directeur van de Nederlandse Spoorwegen, prof. dr. ir. J. Goudriaan, en een van de directeuren van de NS, ir. W. Hupkes, zaten in Damme's raad van commissarissen, samen met de commissaris der koningin in Noord-Brabant, van Rijkevorsel. Wij vermelden dit slechts als voorbeeld: in de directies en raden van commissarissen van de grootste Nederlandse ondernemingen kwam men, in telkens andere combinaties, veelal dezelfde namen tegen.

Damme was het, van wie op 26 of 27 mei door von Schrötter of door een van diens ondergeschikten geëist werd, onmiddellijk op te geven, welke defensie-orders bij zijn eigen bedrijf en bij de andere grote Nederlandse metaalindustrieën in bewerking waren. Damme gaf op 28 mei alle gewenste inlichtingen over Werkspoor door en verzocht diezelfde dag de leden van de Metaalbond in Noord-Holland en Utrecht, zijn voorbeeld te volgen.¹ Het verstrekken van gegevens betreffende de defensie-orders betekende intussen nog niet dat men, in strijd met Winkelmans verbod, het werk aan die orders hervatte. Door Hirschfeld en Snouck Hurgronje gesteund, begon het bestuur van de Metaalbond met zich schrap te zetten. Dat was het laatste wat von Schrötter wenste. Hij riep de heren op 1 juni bijeen: Hirschfeld, Damme, Endert, Kessler, Teschmacher en J. B. Giljam, een van de directeuren van de machinefabriek en scheepswerf van P. Smit Jr. te Rotterdam. In dit gezelschap was Teschmacher de enige die zijn arbeiders het werk had laten hervatten. De overigen weigerden en vooral Kessler beet van zich af: hij had zich tevoren in de rechtspositie van een bezet gebied verdiept.² Von Schrötter ging dreigen: werden de Duitse bevelen niet opgevolgd, 'dan zouden de directeuren vervangen worden door Duitse *Kommissare*, nog afgezien van de persoonlijke gevolgen voor de industriëlen zelf.'³

Hoe zwaar woog dit dreigement? Dat wist men niet. Wat in '14 in België gebeurd was, noopte wel tot nadenken. Vooreerst besloot men tot nader beraad in eigen kring: twee dagen later, op 3 juni, kwamen de leden van de Metaalbond in Amsterdam en Rotterdam bijeen en daarop volgde diezelfde dag nog een gemeenschappelijke vergadering in Den Haag. Damme en Kessler werden er naar von Schrötter afgevaardigd en deze, zeker van zijn zaak, deed enkele kleine concessies. Hij dicteerde een ultimatum dat, zei hij, vóór de volgende dag 's middags om vijf uur door de Metaalbond

¹ PRA-Utrecht: Résumé van onderzoek inzake Werkspoor (1948) (Doc II-905, a-1); PRAC-Utrecht: p.v. M. H. Damme (18 febr. 1948) (a.v., a-2). ² (Kon. Ned. Hoogovens) J. de Vries: *Hoogovens IJmuiden 1918-1968* (1968), p. 471. ³ PRA-Utrecht: Résumé van onderzoek inz. Werkspoor, p. 6.